

ENTRADA

Flames del vent sobre la mar crispada,
estrelles del desig,
somis incerts d'aventures llunyanes,
cadenes, amors, aire...

— Pescador del joc etern,
allibera'm del neguit!

— Contra la sang de les roses
només l'hivern i la nit.
I el glaç, que desespera.

TRÀGICAMENT EMPRESONAT PELS LÍMITS infranquejables d'una ment constreta, l'ésser humà intenta una i una altra vegada abastar l'existència a través de l'escarcerer insubornable, el llenguatge. Vol explicar-se la vida, trobar-hi sentit. Desesperadament. Però en lloc d'aquesta, els mots li duen la mort. En van ineluctablement plens. No contenen mai allò que els envolta, allò que hom sent, allò que es desitja, sinó que es contenen a si mateixos, es repeteixen com un seguit de signes indiferents a la seva relació amb el món, no expressen més que la buidor de qui no té res a expressar. Al pol oposat, la vida: constantment canviant i mòbil, absolut inefable de totes les contradiccions en existència simultània, comuna, instantània: foc d'aire, aigua de flames, mar ventós, aire de foc: mai terra, mai asphalt, la vida se'ns escapa. El nostre empobrit ús quotidià de la llengua no ens permet ni tan sols albirar-la des de lluny. Mentre comprovem, tranquil·litzats, que encara no hem mort, mentre afirmem que seguim vius, la

vida passa enllà. N'habitam una realitat al marge en la qual les paraules ens inoculen desitjos aliens, anhels de viure aventures que, paradoxalment, no coneixem per la vida, sinó pels mots. I com més ens les contem, més les sentim nostres, més ens hi sentim enganyosament vius, més volem abastar-les. Aquestes són les nostres cadenes: les paraules generen sentiments que ens mouen cap allò que és inassequible perquè ens ve de fora, imposat per paraules vàcues, històries d'altri, aventures d'ensomni. I així els sentiments ens duen obstinadament cap on no hi ha la vida. Però aquestes cadenes són també l'aire que ens permet respirar perquè no hi ha res que ens faci sentir més vius que aquests sentiments. Sentim amor i ens sentim vius i volem viure l'amor dels vells amants de novel·la. Amor i amor, sentiment i paraula: realitats en relació complexa que desperten el dubte i la incertesa. Les odiam perquè ens afecten profundament, fins al dolor, i, acte seguit, dubtem: potser, en realitat, ens fan bé? Tornem a dubtar: amor, por, desengany, desolació, no deixen viure... però ens fan sentir vius. Presoners d'amor o lliberts per amor? Cadenes, amors, aire per respirar que ens ofega. Esclatem: volem alliberar-nos del dubte, de la incertesa, del neguit, però se'ns fa evident que, com la contradicció, són inherents a nosaltres. Són el nostre estat constant perquè el nostre ésser és l'inconstant. És que volem viure sense dubtes, sense incertesa, sense neguit? És que volem viure sense viure? Busquem respostes, estabilitat. I dubtem de nou. Relapses, recaiem constantment en la mateixa indecisió. Heus ací el joc etern que tots han sofert abans que cadascú de nosaltres i que els qui vindran darrere nostre repetiran. Per això interroguem aquells que ens precediren i aquells que ens envolten, així com a nosaltres ens escrutaran àvids de respostes aquells que ens seguiran. Però l'únic que en aquest àmbit es transmet de generació en generació són les paraules. Les paraules que inoculen desitjos aliens, anhels d'aventures llunyanes, cadenes, amors, aire... I, al final de tot, una sola resposta imprecisa, gairebé inútil: cada experiència és única i irreplicable, i el neguit habita en totes i cadascuna d'elles mentre són això, experiències. Només en desapareix quan deixen de ser-ho, en el temut instant de la mort. Tan sols la mort allibera del neguit de viure: la vida és incertesa i la mort, l'única

certitud. La mort. La fi. El no-res. Però mentre només s'acosta, la certesa de la seva arribada imminent és allò que ens empeny a viure, allò que ens retorna a l'aventura, als somnis, als desigs: cadenes, amors, aire... L'hivern, la nit, el glaç, la fixació eterna, la manca de vida és allò que ens desespera. I en la desesperació hi ha la vida mentre que en l'espera eterna hi ha la mort. És en la nostra lluita desesperada per viure havent pres consciència de la mort on neix la vida. No hi ha vida sense mort. Tota cosa és indestriable d'aquella a la qual s'oposa: és la mort qui ens dóna vida; l'ofec, el que ens fa respirar; les cadenes, les que possibiliten que ens alliberem. Les idees de vida eterna i vida immortal són paradoxes antihumanes, absurdes a l'hora de pensar un ésser que tradicionalment s'ha identificat amb la fugacitat de la bellesa de les roses, amb la sang de la ferida feta per les punxes d'aquestes flors belles i terribles. La vida és bellesa i dolor, com la sang d'una rosa, en el goig de saber-se viu cap a la mort.

Vulguem o no, l'únic que tenim per afrontar la vida, doncs, són les paraules: les preguntes i les respostes: l'engany que pot dur una espurna de veritat: les formes que aquella pren en la llengua, immens tresor calidoscòpic de milers de llenguatges i usos lingüístics tristament empobrits quan, dia a dia, els convertim en un simple valor de canvi. Per contra, en el passat remot d'una era que ens tracem idealment amb les paraules —una era, doncs, d'existència plena en la nostra presó—, aquestes van tenir la missió sagrada d'il·luminar els indrets del nostre món, d'encarnar-ne el neguit inefable, d'unir-nos-hi amb la plenitud d'una revelació mística. Mica en mica, però, es van anar convertint en aquestes coses plenes de mort incapaces d'anar més enllà de l'intercanvi comercial. Desertaren la comesa divina de quan un déu digué: «Que existeixi la llum», i la llum va existir.¹ El primer poeta, el poeta dels orígens, en explicar aquesta història va lligar la paraula «llum» a la llum viva: no que un déu va inventar una llengua lligada a les coses, sinó que un poeta va inventar un déu existent només en la llengua per tal de poder

1. Gn 1, 3.

abastar la vida amb aquesta, per tal que la paraula «llum» fos la llum mateixa. Davant d'una llengua arbitrària i morta el poeta recorregué a un déu: va posar aquella llengua en boca d'aquest déu per tal que esdevingués sagrada, per tal d'extreure-la dels abusos desmesurats que sofria diàriament. La llengua passava així de ser una invenció arbitrària, una eina utilitària, fins i tot una arma, a ser una forma divina. Passava a ser vista com si hagués estat inventada per un déu, de manera que s'hi trobava el mateix déu que havia creat les altres coses. I així, gràcies a la poesia, en la paraula «llum» hi hagué el déu que els homes veien cada dia en rebre la llum creada per déu.

Milers d'anys més tard, aquesta continua essent l'alquímia secreta de la poesia: la capacitat d'extreure la llengua del nostre menyspreu quotidià per insuflar-hi alè de vida, per ressuscitar-hi el déu de la llum viva: la transformació de la vida en llengua —a través del llenguatge d'un poeta— sense matar-ne cap de les dues pel camí: la confecció d'una forma per a l'informe sense que deixem de sentir-ne la informitat originària: la pesca del joc etern de la vida mentre encara respira. El poeta esdevé l'home o la dona capaç d'emprar una eina d'aparença pobra com és la llengua comuna per escriure allò que hi ha de més inefable, la vida indestriable de la mort.

Tal és la redempció que ens ofereix la poesia: no pas l'engany d'una vida immortal, sinó el coneixement dels abismes insondables del desconegut convertit en horitzó abastable; no pas l'alliberament, sinó la possibilitat d'ampliar els barrots de la presó tràgica. L'escarcerar ens afluixa el jou gràcies a la poesia perquè aquesta va sempre més enllà del que permet la llengua que existia abans que ella i que canviarà després d'ella. Només la poesia mira la vida i la llengua essent alhora vida i llengua. Només la poesia manté viu en la llengua aquell déu que hi col·locà el primer poeta, reencarnat en tots els que n'han seguit les passes. També avui quan, a l'altre cap del fil de la història i del mar Mediterrani, retorna per recordar-nos la necessitat d'«imaginar un llenguatge per a reconstruir els antics

l·ligams entre el que hi ha fora de nosaltres i nosaltres»,² per tal que la paraula «llum», l'única llum dins nostre, sigui la llum viva que ens banya cada matí la pell. «Som la matèria i l'esperit que crea la matèria»³ perquè, per l'ésser humà, la paraula ho és tot: nosaltres, les coses, la vida, déu. La paraula crea el món que habita l'home. I del poeta depèn que sigui un món viu, mòbil, canviant, alhora que, per damunt de tot, conscient, o que sigui una mort en vida. Del poeta depèn la nostra vida.

Heus aquí la poesia eterna i temporal, fixa i variable, diversa i única: sempre viva i humana. Tanmateix, el dubte retorna insistentment. Per què la poesia avui? Quin sentit té? Què ens pot aportar a nosaltres, homes i dones d'un món cada dia més inestable, frenètic i inaprehensible? Són les preguntes a què s'enfronta aquest llibre per tal de tornar al gènere poètic la centralitat que li correspon en la construcció de l'ésser humà. En efecte, al llarg de la història han variat molt les funcions socials que ha tingut la poesia. Però en la majoria dels casos hi havia un denominador comú: tendia a funcionar com una de les eines cabdals per al coneixement de l'ésser humà. Era inqüestionable que un poema entrava en relació directa amb la vida quotidiana del lector o lectora que el llegia. Oferia una formulació conscient dels seus sentiments, les seves experiències, els seus pensaments, la seva societat... Aquest lligam entre el poema i la vida real concreta de l'individu i del col·lectiu humà s'ha anat afluixant al llarg d'anys en què la majoria dels poemes s'han escrit buscant la simple adoració egòlatra o bé com una faula enganyosa sense possibilitats d'incidir en un món i unes formes de vida que el seu autor es mostra incapaç de pensar i comprendre. Nogensmenys, la poesia ha tendit a ser llegida sense buscar-hi aquest lligam que la convertia en un saber viu, orientador, necessari. Obriu unes quantes publicacions periòdiques de caràcter cultural: en la majoria, comprovareu que el llibre de poemes o bé hi és absent, o bé hi apareix

2. NAVARRO, Joan, «Imaginar un llenguatge» [fragment], A deslloc, València: Denes, 2010, p. 9-10.

3. NAVARRO, Joan, «Huracà tornassolat de les planícies» [fragment], Magrana, València: Borsquil, 2004, p. 14.

simplement com a pretext per a quatre frases buides d'un crític malfeiner. El poema fins ha arribat a ser vist com un artefacte automàtic sobre el qual aplicar teories abstractes destinades a observar-lo en allò que té de mecanisme de rellotgeria, tallant la seva relació significativa amb el món. Avui dia, alguns dels mateixos responsables d'aquesta desviació ja s'han espantat de les conseqüències nefastes de la seva ocurrència i han acabat denunciant el perill en què es troba la literatura quan és vista per autors i lectors com una simple construcció de màquines al marge de la realitat humana.

El present llibre proposa la concepció contrària del gènere poètic a partir de lectures concretes de poemes entesos com un magma viu de coneixements que ens apel·la directament a cadascú de nosaltres. Cada poema és una forma complexa de relació significativa amb la nostra existència. Perquè la poesia escriu la nostra vida, les nostres experiències existencials bàsiques: el mateix fet de viure, l'experiència de l'amor, la idea de la mort. Aquest és l'aspecte que se'n destacarà en les lectures que segueixen. Amb la intenció de remarcar-ho, el títol del llibre i la seva estructura fan referència a l'associació de poesia i alquímia esdevinguda clàssica en el darrer segle i mig. Parteixen del fet que, certament, la poesia és una alquímia capaç de conduir la vida informe a les paraules organitzades del poema. La poesia transforma el material brut, insignificant i moridor de la vida inconscient en or brillant i perdurable. Ho fa transformant, paral·lelament, el ferro mort, pobre i estàtic de les paraules fixes en aquest mateix or lluent que, si bé no és pròpiament vida, permet copsar-la en allò que la caracteritza essencialment, il·luminar-la, pensar-la, conèixer-la i assumir-la en tota la seva complexitat. La poesia és l'única forma d'escriptura que pot escriure silencis, nits, vertígens, l'inexpressable: la vida i la mort. Fa possible, doncs, que cadascú de nosaltres prengui consciència de la vida i es conegui en allò que és. Fins i tot que pugui esdevenir el que és.

Així, el llibre s'estructura com un dels recorreguts alquímics que resulten en l'or de la poesia. El primer capítol mostra la manera com la poesia ha tendit a pensar la relació entre vida

i poema, dues realitats aparentment contraposades en tant que la primera és voluble, temporal i informe, mentre que la segona és estàtica, atemporal i amb forma fixa. El segon capítol se centra en les reflexions poètiques sobre una de les experiències centrals de tota vida humana, l'amor. Per tant, planteja la poesia com a possible ajuda per enfrontar-nos a l'amor, així com la tercera part la planteja com a ajuda a l'hora d'enfrontar-nos a la temible i definitiva idea de mort. Els poetes prenen totes aquestes experiències i idees que ens fem de les experiències humanes comunes, les sotmeten als usos transformadors d'una gran diversitat de llenguatges propis i n'extreuen l'or de la poesia, una llengua vivificada per aquests usos especials dels llenguatges exercits sobre la vida humana. Per això, després de tres capítols dedicats a experiències vitals bàsiques, el quart analitza la diversitat dels llenguatges poètics que fan possible que la poesia no sigui una llengua morta, repetitiva, incapaç de relacionar-se amb la vida i l'ésser humà, sinó que sigui una llengua sempre renovada, sempre renaixent, sempre viva. La poesia és el nucli del cinquè i darrer capítol, dividit en dues parts. En la primera s'exposen diverses funcions que exerceix el gènere poètic i s'analitzen alguns dels recursos per mitjà dels quals les realitza. En la segona part d'aquest darrer capítol, es presenten diverses idees de poesia mantingudes per diferents poetes amb la intenció d'arribar a una definició oberta, no dogmàtica i plural del gènere. Perquè és impossible donar-ne una definició prescriptiva i estàtica, perquè no hi poden haver definicions predeterminades de què és o què deixa de ser la poesia, aquest gènere literari pot ser moltes coses. I en la riquesa d'aquesta diversitat hi ha un dels seus majors tresors. El lector atent de les darreres pàgines d'aquest llibre podrà adonar-se de com unes determinades concepcions de la poesia són represes al llarg del temps tant per ser renovades com per ser obertament contradites per poetes que les critiquen sense mossegar-se la llengua. És gràcies a aquesta riquesa plural i plena de contradiccions que el que sí que podem afirmar que és sempre la poesia és una obertura de camins a la ment humana, una capacitat d'ampliar constantment els límits mentals que constrenyen la nostra percepció, representació i conceptualització de la realitat —i, doncs, també de

la mateixa poesia. A més, aquestes concepcions de la poesia acaben tenint almenys un punt de confluència. Totes contenen la idea implícita que la poesia no és un artefacte mort, ni un simple valor de canvi, ni una col·lecció de recursos retòrics, ni una màquina a mercè de les seves peces, ni tan sols un ens únic, unitari i tancat en si mateix. La poesia és un mitjà de coneixement complex, divers i humà, absolutament humà.

VIDA

Ja no sé escriure, ja no sé escriure més.
La tinta m'empastifa els dits, les venes...
— He deixat al paper tota la sang.

¿On podré dir, on podré deixar dit, on podré inscriure
la polpa del fruit d'or sinó en el fruit,
la tempesta en la sang sinó en la sang,
l'arbre i el vent sinó en el vent d'un arbre?
¿On podré dir la mort sinó en la meva mort,
morint-me?
La resta són paraules...
Res no sabré ja escriure de millor.
Massa a prop de la vida visc.
Els mots se'm moren a dins
i jo visc en les coses.¹

EL POETA RENUNCIA. HA INTENTAT ESCRIURE la vida i, en lloc d'això, l'ha envaït la mort: ha abocat la seva sang vermella, exaltada, vital, sobre el paper i, a canvi, aquest li ha omplert mans i venes de tinta negra, insulsa, morta. Intercanvi injust. S'adona que les paraules l'enganyen: la polpa del fruit, les passions desfermades de la sang, l'arbre, el vent... totes aquestes coses no poden ser transferides als mots, ni glossades per ells, ni sentides en ells. Per tant, com podrien arribar a ser compreses a través d'ells? La vida i la mort, en definitiva, no poden habitar mai l'estabilitat fabricada en sèrie d'uns signes arbitraris

1. PALAU I FABRE, Josep, «Comiat», Poemes de l'Alquimista, dins Obra literària completa I. Poesia, teatre i contes, Barcelona: Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, 2005, p. 141.

que funcionen per repetició, però aquests són l'única eina que tenim per relacionar-nos-hi, per comprendre-les, per trobar-hi un sentit. Paradoxa irresoluble que provoca la renúncia del poeta conscient. La vida només es diu vivint-la, així com la mort només pot dir-se morint-se. I la resta són paraules, literatura. El poeta ja no pot confiar-hi més. Vençut en el seu combat, cedeix; abandona l'engany de la llengua i la literatura, s'acomiada: se'n va a viure i a morir en les coses.

No obstant això, sorprenentment, retorna. El poeta desconfia i renuncia, però sempre torna. Ni que sigui per insistir de nou en la seva desconfiança: «dir / anorrea / el poema».² Per tant, calla, abdica, reclama el silenci. Però sentirem de nou la seva queixa: «d'on ve la insensatesa / de creure en les paraules taumatúrgiques?».³ Insisteix a prendre la paraula, ni que sigui per denunciar-la: «el mal són les paraules».⁴ Necessita allò que tanta desconfiança li provoca perquè: «com t'ho faràs, si no et serveixen / el metall fatigat de les paraules / ni els acabats decebedors del gest?».⁵ Les utilitza i, acte seguit, es mostra conscient que «al darrere de tot plegat, hi havia sens dubte alguna cosa més, que no era l'escriptura».⁶ En aquesta, l'engany: fa veure que és vida, vol imitar la vida, representar-la, esdevenir-la, però la vida «riu i canta i fa sa via» mentre que l'escriptura és un llenguatge immòbil, silenciós, fèrriment codificat, una «mentida bella», un «somni del matí»: «ve-te'l aquí l'engany i la malenconia».⁷ El poeta ho denuncia i intenta superar-ho també mitjançant el joc humorístic:

2. CLAPÉS, Antoni, «XI» [fragment], Alta Provença, Lleida: Pagès, 2005, p. 69.

3. GARRIGA BARATA, Francesc, «he viatjat pels llibres...» [fragment], Ragtime, Labreu, 2011, p. 12.

4. CAMPS MUNDÓ, Carles, «Encara que no ho pugui dir...» [fragment], La mort i la paraula, Barcelona: Proa, 2010, p. 23.

5. LARIOS, Jordi, «Pregunta» [fragment], El cop de la dextra, Vic: Cafè Central i Eumo, 2006, p. 21.

6. FORMOSA, Feliu, «L'espera» [fragment], Centre de brevetat, Barcelona: Meteora, 2006, p. 20.

7. CARNER, Josep, «Plany» [fragments], La paraula en el vent, Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 71.

Pierrot
somriu i fa ganyotes
amb la boca.

I sempre que llegiu
aquest poema repetirà
el mateix, com un autòmat.

Pierrot
somriu i fa ganyotes
amb la boca.

I sempre que llegiu
aquest poema repetirà
el mateix, com un autòmat.⁸

Dins el poema, fins i tot el comportament més infantil i improvisat d'un Pierrot, fins i tot les ganyotes informes i mòbils, flexibles i exultants, es tornen automàtics. Queden fixats en un temps circular que es repeteix insistentment sense cap variació que es repeteix insistentment sense cap variació. La llengua enganya: quan afirma que «Pierrot / somriu i fa ganyotes / amb la boca» no està reflectint una realitat viva exterior a ella en què un Pierrot somriu i fa ganyotes amb la boca, sinó tot al contrari: està transformant la vida mòbil, alegre, boja, en un codi estable, neutre, asèptic. No la representa, sinó que la cobreix ocultant-ne allò que té de més característicament propi: passió, desbordament, incontinença, follia, absurd, contradicció, moviment, atzar, no significació, improvisació... no hi ha paraules per dir-ho. Perquè la llengua sempre és igual a si mateixa i la vida sempre és diferent a si mateixa. Una ganyota mai és igual a una altra ganyota, però ambdues són representades en la llengua per la mateixa paraula, «ganyota». Per acostar-se a la infinita diversitat mòbil de la vida, el poeta hauria de renunciar a la repetició inherent al funcionament de la llengua. La llengua només pot fer sentit i, per tant, funcionar, a base de repeticions; el poeta sent que aquestes repeticions no responen a la vida i

8. BROSSA, Joan, «Pierrot...», Poemes civils, dins Poemes de seny i cabell. Triada de llibres (1957-1963), Sant Joan Despí: Ariel, 1977, p. 372.

ha de renunciar-hi, sent que ha de «no poder ja mai més dir / la copa, el casc, aquella cosa / llençada als vidres, una nosa / d'imatges inútils d'ahir». Perquè sap que en aquesta llengua repetitiva, morta, fixada «cap estavellament de lli / no dirà el color de la rosa / que aixafa a la pupil·la closa / el triomf de llum d'un clarí». Si el poeta vol ser fidel a la vida, no pot repetir mai el llenguatge de cap dels seus versos, de manera que està condemnat a destruir constantment tot allò que ha creat: si diu la copa, ja no la pot tornar a dir mai més; si crea la imatge d'un objecte llançat contra els vidres, destrueix la possibilitat de tornar a crear aquesta imatge. Tot esdevé passat, mort, imatges inútils d'ahir. I això suposant que aquestes representacions lingüístiques aconseguixin contenir algun bri de vida: el color de la rosa és únic i diferent en cada rosa i a cada instant de la vida de cada rosa; el so d'un clarí és inefable per a la llengua; el triomf sensual de la llum, del so, de la vida no hi ha teixit, ni poema, ni art que pugui aconseguir reproduir-lo, representar-lo, imitar-lo. I ni tan sols aquesta expressió del fracàs de l'art hauria de poder-se tornar a dir si vol viure. Però es repeteix inistentment en la tinta impresa. Culminació de la paradoxa en què es troba tot poeta i tot ésser humà: viu en els desitjos i impulsos d'un cos, en el sensualisme eròtic, però no pot vehicular-lo a través de la llengua que també li és essencial: vida tollida: «i després / no poder dir tot això encara!».⁹

La llengua és, doncs, una màscara que es col·loca sobre la vida per donar-li una forma comprensible i comunicable, indescribable de la condició humana, però que, tanmateix, ja no és la vida. La configuració d'aquesta disfressa externa no deixa intuir què hi ha al dessorat.¹⁰

9. GIMFERRER, Pere, «Vigília» [fragments], El vendaval, dins *Obra catalana completa I*. Poesia, Barcelona: Edicions 62, 1995, p. 300.

10. BROSSA, Joan, «Poema visual», *Ollaó!*, Barcelona: Alta Fulla, 1989, p. 184-185.